

ПІДХОДИ РЕСПУБЛІКАНСЬКОГО ТА ГЕТЬМАНСЬКОГО УРЯДІВ ЩОДО ВСТАНОВЛЕННЯ КОРДОНІВ УКРАЇНИ (1917–1918 рр.)

Богдан Грушецький,

кандидат політичних наук, доцент,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України,
доцент кафедри міжнародних відносин
і суспільних наук

ORCID: 0000-0002-6483-8633; hrushetskyi_bohdan@ukr.net

На формування території сучасної України великий вплив мали революційні події 1917–1921 рр. – періоду національно-визвольної боротьби українського народу. Саме в цей час українці отримали не лише етнографічні, але й адміністративні кордони своєї території. Це було однією з головних умов здобуття суверенітету. Українці здобули можливість самоврядування на власних землях з чітко окресленими межами. Україна перетворилася з культурно-мовної у політично-адміністративну одиницю. Необхідно відзначити, що кордони в цей час лише формувалися, тому часто змінювались.

Саме тому важливим напрямом державної політики П. Скоропадського стала активна боротьба за розширення кордонів незалежної України, включення до їх складу всіх українських етнічних територій колишньої Російської імперії. В цьому питанні він логічно продовжував політику Української Центральної Ради, зокрема, бачення М. Грушевського, висловлене ще у квітні 1917 р. Наполегливо проводилася політика з долучення до України північної та південної частин Бессарабії, Холмщини, Кубані та Східної Слобожанщини, де українці становили більшість населення.

Проте принципові підходи до визначення державних кордонів України почали еволюціонувати. Якщо республіканська влада наполягала на етнографічному принципі, то гетьманський уряд вирішив, що, приєднуючи нові території до складу Української

Держави, варто керуватися не лише етнографічними, але й економічними й іншими державними принципами [1, с. 43].

Відповідно до закону 25 травня 1918 р. у разі прилучення до України зі стратегічних або інших причин нових територій, на них тимчасово мала поширюватися чинність української державної влади та її законодавства [2, с. 2]. Зокрема, наприкінці травня було ухвалено рішення приєднати до України кілька сусідніх повітів Гродненської (Більський), Мінської (Мозирський), Курської (Льговський, Дмитрівський, Суджанський) і Орловської губерній (Карачевський) [1, с. 53]. Це при тому, що у більшості цих повітів частка українців становила менш як 10%. Водночас під контроль української влади перейшли такі важливі міста, як Таганрог і Білгород.

Схожість і відмінність між політикою республіканського та гетьманського урядів щодо визначення кордонів України допоможуть з'ясувати два кейси – Криму та Бессарабії, які варто розглянути детальніше.

Щодо Криму, то з часу формування українських органів влади у 1917 р. їхнє ставлення до подальшої долі Криму декілька разів змінювалося відповідно до подій, що відбувались як на півострові, так і поза його межами. Після Лютневої революції українці, що становили майже 8,5% населення Криму та були тут третьою за чисельністю нацією, обмежилися переважно національно-культурною діяльністю. Однак після проголошення Третього універсалу Україна взяла курс на підпорядкування собі Чорноморського флоту, особовий склад якого на 65% складався з українців. Хоча Крим, згідно з Універсалом, не входив до складу УНР, з огляду на важливість Чорноморського флоту українська влада намагалася поширити свій вплив на півострові. На той час влада України проводила політику, спрямовану на підтримку кримських татар, які прагнули створити національно-територіальну автономію на півострові у складі Федеративної Російської держави.

Четвертий універсал та проголошення незалежності України змінили підходи республіканського уряду щодо Криму. Відтепер було важливо, щоб Кримська автономія мала федеративний зв'язок саме з Україною, а не з Москвою. Через це в українських урядових документах лютого 1918 р. звучить фраза про «Крим під

впливом України». Про необхідність цього стверджували й українські дипломати [3, с. 80, 87]. Звісно, у несприятливих умовах зими 1918 р., коли кримськотатарська Директорія була знищена більшовиками, а українські органи влади відступили з Києва, говорити про практичну реалізацію такого курсу було неможливо.

Шанс на його втілення з'явився після початку спільного наступу України та Центральних держав проти Росії. Кримська операція, здійснена українською армією у квітні 1918 р., продемонструвала зміну підходів республіканської влади України щодо статусу півострова. Передбачалося, що кримські татари, відповідно до свого права на самовизначення, створять за підтримки України «державний організм, зв'язаний з Україною в тісну федерацію» [4, с. 1]. Українські дипломати одразу ж розпочали відповідні консультації з зацікавленими сторонами, зокрема, Османською імперією [3, с. 87–89].

Гетьманський переворот не змінив цей курс, а лише додатково посилив. З самого початку свого правління гетьман П. Скоропадський неодноразово наголошував на необхідності входження Криму до складу України. У цьому питанні він прагнув отримати згоду Німеччини, яка ще у квітні 1918 р. домоглася виведення українських військ з півострова та, натомість, здійснювала його ефективну окупацію. Завдяки комбінації дипломатичних і економічних заходів, зокрема торговельної блокади Криму, гетьманський уряд спромігся узгодити питання про приєднання півострова до України на автономних засадах. На жаль, через низку внутрішньо- та зовнішньополітичних обставин реальний український контроль над Кримом тоді не був встановлений і обмежився лише кораблями Чорноморського флоту, та й то лише до кінця 1918 р. [5, с. 55–64].

Отже, в еволюції кримського питання ми бачимо тяглість у політиці республіканського та гетьманського урядів України. Не випадково П. Скоропадський, щойно прийшовши до влади, вже під час перших своїх зустрічей з німецьким послом Альфонсом фон Муммом доводив про необхідність входження Криму до складу України – це питання на той час вже стояло на порядку

денному українсько-німецьких відносин. Тож гетьманський уряд успішно довів це питання до логічного завершення.

Натомість у питанні статусу Бессарабії, яка була окупована Румунією, політика республіканського та гетьманського урядів суттєво відрізнялася. Республіканський уряд виступав за встановлення українсько-румунського кордону в Бессарабії за етнографічним принципом, закріпивши за собою землі, у яких домінувало українське населення. Центральна Рада навіть ухвалила спеціальну постанову, де категорично вимагала прилучення Хотинського повіту до України та проведення плебісциту в районах Південної Бессарабії, де молдавани не становили більшості. Питання порушувалося під час українсько-румунських переговорів навесні 1918 р., проте Румунія категорично не бажала віддавати навіть частину Бессарабії [6, с. 12; 7, с. 295].

З огляду на таку недружню позицію гетьманська влада вирішила робити рішучі кроки. Оскільки, на відміну від Центральної Ради, вона не абсолютизувала етнографічний принцип встановлення українських кордонів, було вирішено вимагати від Румунії повернення усієї Бессарабії до України на автономних засадах. Для того, щоб додати ваги своїй позиції, 11 травня 1918 р. було опубліковано наказ Ради Міністрів про заборону вивозу будь-яких товарів з України до Румунії та Бессарабії. Як ключова причина економічної блокади Румунії називалася анексія нею цього регіону [8, с. 2].

Варто відзначити, що бессарабський кейс не був вдалим для України. Румунія, попри складне економічне становище, на поступки не пішла, а наприкінці жовтня 1918 р., коли виникла потреба у переговорах України з Антантою, гетьманський уряд був змушений скасувати економічну блокаду та укласти торговельну угоду [7, с. 297].

Таким чином, ми бачимо деякі відмінності у підходах щодо встановлення кордонів України між республіканським і гетьманським урядами. Так, в основі підходу лежав етнографічний принцип – у першу чергу до України мали увійти території, де українці складали більшість населення. Проте гетьманський уряд також надавав великого значення економічному та геостратегічному

принципам. Відповідно, в період гетьманату до складу України були приєднані деякі прикордонні землі, на яких українці не становили більшості, а також велася активна діяльність щодо приєднання до України Бессарабії та Криму. Основними методами досягнення цілей для обох урядів були, передовсім, політичні та дипломатичні, проте республіканський уряд застосовував також військові методи, а гетьманський неодноразово вдавався до засобів економічного тиску.

Бібліографічні посилання

1. Українська Держава (квітень – грудень 1918 року): Документи і матеріали / упоряд. Р. Пиріг. Київ : Темпора, 2015. Т. I. 790 с.
2. Державний вісник. 1918. № 8.
3. Сергійчук В. Український Крим. Вид 2-е, допов. Вишгород : ПП Сергійчук М. І., 2013. 310 с.
4. Хомик А. Кримське питання. *Відродження*. 1918. № 23. С. 1–3.
5. Грушецький Б. Гетьманат. Харків : Фоліо, 2021. 125 с.
6. Галаган М. З моїх споминів. Львів : Червона калина, 1930. Ч. 4. 298 с.
7. Дорошенко Д. Мої спомини про недавнє минуле (1914–1920 роки). Київ : Темпора, 2007. 632 с.
8. Державний вісник. 1918. № 2.